

ГЕНДЕРНЕ ЛІДЕРСТВО СЕРЕД СТУДЕНТІВ

Стогній А. В.,

Наук.керів.: канд. психол. наук **Маннапова К. Р.**

Харківський національний університет внутрішніх справ

Актуальність розгляду даного питання безпосередньо пов'язана з нинішньою соціально-економічною ситуацією в Україні, що вимагає появи серед молоді справжніх лідерів - освічених, культурних фахівців, здатних згодом очолити процеси економічного і духовного відродження нашої країни. У сучасному суспільстві склалася певна інтерпретація біологічних особливостей чоловіків і жінок, згідно з якою, визначаються їх соціальні позиції, вибудовується система соціалізації, освіти і т. п. Гендерні відносини давно вже стали предметом осмислення дослідниками і активістками жіночого руху, а гендерна рівність - метою соціальної дії і політичною вимогою [1, с. 89]. Підкреслюючи відносну новизну гендерного питання як для сучасного академічного світу, так і для сучасної політики в цілому, слід зазначити концептуальну неспроможність в постановці і інтерпретації дихотомії «чоловік-жінка». Вона викликана спробами інтерпретувати взаємовідносини статей з точки зору переваги чоловіки як обумовленого самою природою.

Метою роботи є аналіз досліджень та публікацій в рамках основних психологічних підходів та вивчення гендерних особливостей лідерства у студентів.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливе значення для розуміння ключових питань, пов'язаних з лідерством, мають роботи Р. Л. Кричевського та Є. М. Дубовського, Б.Д. Паригіна, О. Г. Романовського, О. С. Пономарьова, Т. В. Гури. Велика кількість робіт різних авторів присвячені розробці різних аспектів лідерства, критиці існуючих соціально-психологічних теорій лідерства (Г.К. Ашин, І. П. Волков, Р.Л. Кричевський), вивченню стилів лідерства (Н.Н. Обозов, А. В. Петровський). Гендерні відмінності лідерів вивчають Т. В. Бендас, І. Н. Логвинов, О. Г. Лопухова, В. І. Румянцева.

Гендер в теорії соціального конструювання виступає як система відносин, а не як набір властивостей індивіда. Основна ціль гендерного підходу в свою

чергу зводиться до подолання нерівності жінок шляхом зміни сформованих в суспільстві відносин.

Відомо, що суспільства, які мають офіційну мету гендерного рівності, демонструють хороший ступінь «адаптації» до постійно змінюваних соціальних умов за допомогою поживлення і появи нових форм, які за своєю суттю є типово-патріархальними гендерними засадами.

Бути гендерно-чутливим означає володіти знаннями і навичками того, щоб не тільки розпізнати, розгледіти, але і зрозуміти досвід дискримінації, який набувають люди в певних соціальних умовах. Це диктує необхідність критикувати практики виключення і обмеження меншин, які практикують дискримінацію за ознакою статі - гендерну дискримінацію [2, с. 58]. В даному контексті мова йде про необхідність визнання толерантності та різноманітності.

У сучасній гендерній психології виділяють 3 класичні лідерські концепції.

1. Ситуаційний посадовий підхід. Дана концепція, створена Р. Хаузом, Дж. Хантом, на перше місце ставить позицію людини в офіційній структурі, посада, яку він займає в організації, а не стать. Чоловіки і жінки, які виконують одні й ті ж лідерські ролі, що займають одні й ті ж менеджерські посади, не відрізнятимуться один від одного ні по поведінці, ні по лідерській ефективності.

2. Ймовірнісна модель лідерства, що розробляється Ф. Фідлером і його послідовниками, хоч і рідко, звертається до статевих відмінностей (до того ж використовує структуровані завдання, які не є гендерно нейтральними, постулює, що жінки і чоловіки будуть відрізнятися за лідерської ефективності лише в тому випадку, якщо будуть використовувати різний лідерський стиль.

3. Цільова теорія Р. Хауза припускає, що директивний лідерський стиль буде корисний лише в умовах неструктурованою завдання, стандартні ж ситуації вимагають колаборативного стилю. Тобто можна припустити, що жінки і чоловіки-лідери матимуть перевагу по ефективності в різних ситуаціях [3, с.126].

Студентське середовище - найбільш сприятливе для прояву лідерських якостей, причому не тільки у студентів, що володіють ними зі школи, а й у тих, хто раніше не виявляв такої активності. Тому студентська група надає всім рівні стартові можливості у майбутній «боротьбі» за лідерство. Студент, який

ефективно поєднує навчання з громадською діяльністю, має набагато більше шансів стати згодом якщо не керівником колективу, то його неформальним лідером, людиною, яка може впливати на психологічну атмосферу, міжособистісні відносини, на якість і швидкість виконання співробітниками своїх обов'язків.

Яке ж значення має студентський лідер в колективі? Безумовно, це людина, яка акумулює в собі соціально-психологічний досвід групи, її субкультурні характеристики, висловлює її інтереси, потреби, ініціює їх реалізацію і захист [2, с. 92]. Наприклад, вчені-психологи, такі як Ажгихіна Н., Вороніна О. О., Замфір Е. І., та інші, досліджуючи феномен лідерства в студентському колективі, проаналізували можливі механізми лідерства, до яких вдаються студентські активісти в процесі виконання керуючих дій.

Отже, лідерство в студентському середовищі визначається не тільки об'єктивним наявністю якостей, складових необхідний, так званий, «лідерський набір». Не менш важливим є суб'єктивна установка студента на лідерство. Серед причин є такі, як небажання конкурувати з претендентами на лідерство в групі, побоювання відповідальності, небажання докладати зусилля для особистісного зростання і розкриття індивідуальних талантів і схильностей.

Е. М. Дубовська вважає, що механізмом впливу лідера юнацького колективу є ідентифікація. Згідно з отриманими нею даними, найбільш часто ідентифікація розгортається за тим особливо цінованим людиною якостям, які у нього відсутні, або розвинені недостатньо. А оскільки носієм найбільш цінують характеристик у групі виступає лідер, то члени ідентифікуються саме з ним [3, с. 301].

Гендерні особливості прояву лідерства у студентів вивчала Н.Н.Григор'єва. У ході дослідження було встановлено:

- психологічні особливості студентських лідерів проявляються в інтелектуальному, організаторському, емоційному та комунікативному типах лідерства; для лідерів - юнаків характерний абсолютний тип лідерства, для дівчат парціальний тип (діловий і емоційно-комунікативний); для студентських лідерів найбільш типово поєднання маскулінних і фемінних лідерських характеристик (андрогінна гендерна спрямованість); незалежно від статі серед студентських лідерів домінує андрогінний тип тендерної ідентичності; для студентських лідерів незалежно від їхньої статі характерні

андрогінні гендерні моделі лідерства (універсальна модель є домінуючою); специфічними для лідерів - дівчат є фемінно - маскулінні гендерні моделі лідерства, в той час як для лідерів - юнаків маскулінні; для дівчат-лідерів характерний авторитарний стиль лідерства, а для юнаків-лідерів - демократичний; дівчата лідирують переважно в емоційній сфері, а юнаки найчастіше виступають лідерами-ініціаторами у творчій і пізнавальній сферах діяльності; незалежно від гендерних особливостей лідерів зафіксовано тільки позитивне ставлення до них у групі членства [3, с. 308].

На думку Е. Гідденс, інтерес до дослідження гендерних особливостей прояву лідерства в студентській групі обумовлений подвійним характером її походження: з одного боку, вона відокремлена, а з іншого, обумовлена специфічним впливом на неї адміністративних заходів. Це явище відображено в самій структурі студентської групи. Двоїстість походження студентської групи обумовлює особливості виділення лідерів в залежності від статі.

По-перше, діяльність навчальної групи заснована на більш демократичних принципах, ніж діяльність малої групи в організації (або підприємстві). Отже, авторитарний стиль лідерства в даному випадку неприпустимий, а тому у дівчат (як власниць фемінного стилю лідерства) з'являється більше шансів стати лідерами. Для фемінного стилю лідерства характерні: кооперативність, вирішення питань за допомогою інтуїції та емпатії, сензитивність, співчуття.

По-друге, в залежності від змістовних характеристик діяльності, формуються умови, в яких вимоги групи до лідерів неоднозначні. Так, спокійно-рівномірна діяльність, з домінуванням цілей віддаленої перспективи, при досить помірній системі появи елементів новизни в умовах, створюють передумови для актуалізації лідерських функцій дівчат сильніше, ніж орієнтованих на виконання конкретного завдання лідерів з числа хлопців [4, с.178].

У студентській групі не існує жорсткої статусної ієрархії, і це положення так само сприяє освоєнню дівчатами ролі лідера.

Таким чином, ми бачимо, що багато гендерних стереотипів не діють в умовах діяльності студентської групи. Але найчастіше пасивність хлопців пояснюється тим, що вони не бачать сенсу в такому лідерстві. Адже навчальна діяльність - це ще не кар'єра, а отже, не має сенсу рватися в лідери. Діяльність в

студентській групі не передбачає конкуренції, що є сприятливим фактором для становлення жінок-лідерів.

Можна також зробити висновок про залежність вимог що пред'являються до лідера від діяльності, що виконується групою. Коли існує необхідність в прийнятті вольових рішень, виконання конкретного завдання, аналітичному підході до проблеми чоловіки частіше претендують на лідерство. В умовах відсутності жорсткого контролю з боку керівництва, при необхідності групового прийняття рішення на лідерство частіше претендують жінки.

Прояви лідерства у студентів середніх професійних навчальних закладів на даний момент не знайшли відображення в дослідженнях вітчизняних вчених і залишаються маловивченими. Вивчення сучасного покоління студентської молоді та виховання лідерів представляється значним: сьогоднішні лідери серед соціально активних студентів в майбутньому можуть проявити себе в якості керівників, громадських і політичних лідерів, сферою діяльності яких є суспільство і його соціальні інститути.

Методика дослідження. Досліджувані – студенти Харківського національного університету внутрішніх справ у кількості 32 особи (17 – жіночої статі, 15 – чоловічої статі).

Студентів було продіагностовано за допомогою методики Діагностики лідерських здібностей (Є.Жаріков, Є.Крушельницький), яка дозволяє оцінити комунікативні та організаторські здібності та якості особистості [5]. Для співставлення двох вибірок по частоті ефекту, що нас цікавив, було використано Критерій кутового перетворення Фішера.

Аналіз та обговорення результатів.

При обробці результатів методики Діагностика лідерських здібностей (Є.Жаріков, Є.Крушельницький) були виявлені деякі відмінності у рівні вираженості лідерських здібностей студентів, які відображені у таблиці 1.

Ці дані свідчать проте, що у юнаків та дівчат здібності виражені помірно (66,7% та 52,9 % відповідно). Це говорить про те, що дівчата та юнаки психічно стійкі і не дають захопити себе нереальними пропозиціями, добре пристосовуються до нових умов і вимог, самокритичні, тверезо оцінюють не тільки свої успіхи, а й невдачі, вимогливі до себе та інших, вміють запитати звіт за доручену роботу, критичні, здатні бачити в привабливих пропозиціях слабкі сторони.

Таблиця 1

Результати діагностики лідерських здібностей студентів

	Дівчата		Юнаки		Ф	Р
	Кількість	%	Кількість	%		
Здібності виражені слабо	5	29,4	4	26,7	0,173	-
Здібності виражені помірно	9	52,9	10	66,7	0,793	-
Здібності виражені сильно	3	17,7	1	6,6	0,973	-
Людина схильна до диктату	0	0	0	0	-	-

Дивлячись на результати опитуваних в таблиці 1, можна побачити, що показники рівня розвитку лідерських здібностей дівчат та юнаків не мають достовірних відмінностей. Це свідчить про ефективність гендерного виховання, що в останні роки набуває все більшої популярності та доцільності, про тенденцію до гендерної рівності, до якої прагне Україна. Гендерне виховання ґрунтується на засадах гуманітарної педагогіки, яка акцентує на тому, що: немає статевих-відповідних видів людської діяльності; освоєння будь-якого виду занять залежить від індивідуальних інтересів, здібностей, мотивації діяльності; чоловік і жінка відіграють однаково значущі ролі в сім'ї та вихованні дитини; хлопці і дівчата, чоловіки і жінки мають рівні можливості в оволодінні трудовими вміннями і навичками кар'єрного зростання; у вихованні дітей слід виходити з тези про рівні здібності, можливості статей та їхніх життєвих сценаріїв; недопустимо протиставляти дітей за статеву ознаку в різних сферах життєдіяльності, іграх, навчанні, планах на майбутнє; необхідно розвивати вміння дітей протистояти стереотипам і статевим-типізованим очікуванням; важливо підтримувати дружнє співіснування статей у гендернонейтральному вихованні.

Висновки. Вивчення гендерних особливостей лідерства саме на прикладі студентських груп представляється одним з пріоритетних напрямків гендерної психології лідерства. Це обумовлено специфікою діяльності студентських груп, відсутністю переважної впливу гендерних стереотипів, відсутністю жорсткої статусної ієрархії всередині групи. Всі ці фактори можуть сприяти «чистоті» досліджень спрямованих на виявлення гендерних особливостей лідерства.

Нами були розглянуті особливості прояву феномена лідерства в залежності від статі на прикладі студентських груп. Звідси висновок, що підтверджує гіпотезу: лідерські якості студентів напряму не залежать від їх статевої приналежності. Лідер стає таким в силу впливу сукупності факторів - таких як його соціальний статус, особистісні особливості, виконувані ним соціальні ролі і безліч інших. В ході життєдіяльності студентської групи, велике значення має той факт, як сприймають один одного і самих себе її члени. Процес сприйняття однією людиною іншої виступає як обов'язкова складова частина взаємодії і впливає на всі внутрішньо групові процеси. З цієї точки зору студентське середовище можна розглядати як показову, де формуються і проявляються нові уявлення про соціальні ролі і гендерну соціалізацію. Раніше ці уявлення були спрямовані в бік явної маскулінізації лідерської ролі, а в даний час молодь проявляє тенденції до вироблення нестандартних, відмінних від традиційних, суджень про гендерної приналежності лідерської ролі і тендерних особливості лідерства.

Література:

1. Клецина І. С. Гендерная социализация. СПб, 1998. 92 с.
2. Гендерна освіта і виховання студентської молоді в процесі соціалізації : теорія та практика : монографія / С. Я. Харченко, С. М. Гришак, Н. С. Шабасєва. Луганськ, 2013. 258 с.
3. Бендас Т.В. Психология лидерства: Учебное пособие. / Бендас Т.В. СПб: Питер, 2009. 431 с.
4. Гидденс Э. Социология / пер. с англ.; науч. ред. В. А. Ядов. Москва, 1999. 703 с.
5. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М., 2002. – С. 316-320.